

Spis treści

Wprowadzenie	13
-------------------------------	-----------

CZĘŚĆ I. ETYKA OGÓLNA – ETYKA ZAWODOWA

Rozdział 1

Etyka jako filozoficzny namysł nad moralnością (Barbara Chyrowicz)	21
1.1. Sposoby badania fenomenu moralności	22
1.2. Specyfika filozoficznej refleksji nad moralnością	25
1.3. Kryteria moralnej powinności działania	31
1.3.1. Szczęście własne i szczęście społeczności	32
1.3.2. Zgoda społeczna i zgoda racjonalnych podmiotów	34
1.3.3. Szacunek dla osoby jako podstawa moralności	35
1.4. Specyfika nauczania etyki	38
1.5. Podsumowanie	39

Rozdział 2

Etyka stosowana: teoria w praktyce (Barbara Chyrowicz)	41
2.1. Moralny partykularyzm	42
2.2. Typy teorii etycznych	45
2.3. Modele etyki stosowanej	49
2.3.1. Model „od góry do dołu”	49
2.3.2. Model „od dołu do góry”	50
2.3.3. Koherentyzm	52
2.4. Problem uszczegóławiania norm moralnych	53
2.5. Etyki stosowane a moralne problemy współczesności	56
2.6. Podsumowanie	60

Rozdział 3

Etyka zawodu psychologa – etyka psychologiczna (Barbara Chyrowicz)	
3.1. Psychologia a etyka	64
3.2. Zdrowie psychiczne a zdrowie moralne	67

3.2.1. Poczucie własnej wartości i szacunek dla samego siebie	72
3.2.2. Integracja i prawość	73
3.2.3. Autonomia osoby i autonomia moralna	74
3.2.4. Samorealizacja i autentyczność	76
3.2.5. Społeczne interakcje i odpowiedzialność	76
3.2.6. Realizm poznania i prawdomówność	77
3.3. Etyka dla psychologów	78
3.4. Podsumowanie	84

Rozdział 4

„Etyczna wrażliwość” psychologii i psychologów (Barbara Chyrowicz)	87
4.1. Człowiek jako „przedmiot badawczy”: „moralna anatomia” podmiotu	89
4.1.1. Moralne działanie	90
4.1.2. Moralny charakter	93
4.1.3. Wartości moralne	94
4.1.4. Rozumowanie moralne	95
4.1.5. Emocje moralne	97
4.1.6. Tożsamość moralna	98
4.1.7. Sumienie	99
4.2. Wolność czy determinizm? Moralna autonomia podmiotu	100
4.3. Moralny wymiar diagnozy psychiatrycznej	104
4.3.1. Kłopoty z „normalnością”	104
4.3.2. Nadużywanie diagnozy do celów pozaterapeutycznych	106
4.4. Problem przymusowej terapii	108
4.5. Podsumowanie	109

Rozdział 5

Psychologia moralności (Barbara Chyrowicz)	111
5.1. Specyfika psychologii moralności	112
5.2. Moralne emocje	114
5.2.1. Związek moralnych emocji z sądami moralnymi	114
5.2.2. Rodzaje moralnych emocji	116
5.3. Moralne motywacje	118
5.3.1. Cechy motywacji	118
5.3.2. Filozoficzne teorie moralnej motywacji	120
5.3.3. Neurofizjologiczne podłoże moralnej motywacji	121
5.4. Podsumowanie	122

Rozdział 6

Podstawowe zasady, które powinny być respektowane przez psychologa (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	125
6.1. Cechy zawodu zaufania publicznego	126
6.2. Podstawowe zasady etyczne w zawodzie psychologa	132
6.2.1. Działanie na rzecz dobra klienta i nieszkodzenie mu	133
6.2.2. Odpowiedzialność zawodowa	134

6.2.3. Integralność i uczciwość psychologa	135
6.2.4. Zasada sprawiedliwości	135
6.2.5. Respektowanie praw człowieka i poszanowanie jego godności	136
6.2.5.1. Autonomia i podmiotowość klienta	137
6.2.5.2. Poszanowanie godności	139
6.2.5.3. Prawo do prywatności, intymności	140
6.2.5.4. Tajemnica zawodowa psychologa	140
6.3. Podsumowanie	146

CZĘŚĆ II. PSYCHOLOG JAKO BADACZ I JAKO NAUCZYCIEL AKADEMICKI

Rozdział 7

Neuroetyka (Barbara Chyrowicz)	149
7.1. Neuroetyka: wyzwanie XXI wieku	149
7.1.1. Próby zdefiniowania neuroetyki	150
7.1.2. Działy neuroetyki	152
7.2. Obszary badawcze i problemy neuroetyki	154
7.3. Neurodeterminizm?	157
7.4. Problem doskonalenia ludzkiej psychiki	158
7.4.1. Doskonalenie nastroju	159
7.4.2. Doskonalenie poznawcze: „doping dla mózgu”	162
7.5. Psycchirurgia	165
7.6. Podsumowanie	167

Rozdział 8

Psycholog wobec osób uczestniczących w badaniach naukowych – między poprawnością metodologiczną a poprawnością etyczną (Jerzy Brzeziński)	169
8.1. Dwa poziomy ingerencji badacza w psychikę osoby uczestniczącej w badaniu	169
8.2. Etyczne standardy postępowania badacza wobec osób uczestniczących w badaniu	172
8.2.1. Zasada świadomej zgody	172
8.2.2. Zasady: poufności, prywatności i anonimowości	178
8.2.3. Naruszanie autonomii jednostki w trakcie badania naukowego i narażanie jej na przeżywanie dyskomfortu, wstydu, lęku, bólu itp.	182
8.2.4. Stosowanie instrukcji maskujących (<i>deception</i>); rola spotkania psychologa z osobami uczestniczącymi w badaniu po jego zakończeniu (<i>debriefing</i>)	188
8.3. Eksperymenty Solomona Ascha, Stanleya Milgrama i Philipa G. Zimbardo w świetle akceptowanych przez społeczność psychologów standardów etycznych	194
8.3.1. Opis eksperymentów	196
8.3.1.1. Eksperyment Ascha	197
8.3.1.2. Eksperyment Milgrama	199
8.3.1.3. Eksperyment Zimbardo	201
8.3.2. Naruszenia standardów etycznych	202
8.4. Podsumowanie	206

Rozdział 9

Powinności psychologa (jako badacza) wobec członków społeczności naukowej (Jerzy Brzeziński)	207
9.1. Psycholog jako członek społeczności naukowej	207
9.2. Fabrykowanie i fałszowanie wyników – manipulowanie wynikami surowymi w trakcie ich analizy statystycznej oraz naginanie analiz statystycznych wyników	210
9.3. Zafalszowany obraz udziału badacza w powstanie publikacji – plagiatowanie, <i>ghostwriting</i> , <i>guest authorship</i>	215
9.4. Magistrant i doktorant jako autorzy i współautorzy opublikowanych prac awansowych	223
9.4.1. Prawa magistranta i promotora do pracy magisterskiej	223
9.4.2. Rola promotora w powstawaniu pracy doktorskiej	225
9.4.3. Praca doktorska jako spójny tematycznie zbiór rozdziałów i artykułów	226
9.4.4. Doktorant jako współautor artykułu wchodzącego w skład pracy doktorskiej	227
9.5. Krytyka naukowa; opiniowanie prac naukowych (artykułów i książek) przeznaczonych do druku oraz projektów badawczych	231
9.6. Podsumowanie	240

Rozdział 10

Jak uczyć etyki zawodowej na studiach psychologicznych? (Zuzanna Toeplitz)	241
10.1. Miejsce problemów etycznych w programach zajęć podstawowych	242
10.2. Nauczanie umiejętności psychologicznych	246
10.2.1. Ćwiczenia	246
10.2.2. Warsztaty i treningi	248
10.3. Modelowanie postaw	249
10.4. Podsumowanie	251

Rozdział 11

Zasady etyczne nauczania psychologii i prowadzenia szkoleń dla innych profesji (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	253
11.1. Użyteczność psychologii dla wykonywania innych zawodów – dostosowanie programu zajęć	253
11.2. Zasady prezentacji metod psychologicznych	255
11.3. Znaczenie kontraktu w zajęciach angażujących osobiste problemy uczestników	257
11.4. Podsumowanie	258

CZĘŚĆ III. PSYCHOLOG JAKO DIAGNOSTA**Rozdział 12**

Podstawowe zasady etycznego prowadzenia diagnozy (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	261
12.1. Cechy relacji psycholog–klient	267
12.2. Etapy procesu diagnostycznego	270

12.2.1. Kontrakt diagnostyczny	271
12.2.2. Przebieg badania diagnostycznego	277
12.2.3. Zakończenie procesu diagnostycznego	280
12.3. Podsumowanie	284

Rozdział 13

Dokumentacja psychologiczna (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	285
13.1. Dokumentacja diagnostyczna	290
13.2. Dokumentacja terapeutyczna	292
13.3. Ochrona dokumentacji a tajemnica zawodowa	294
13.4. Dylematy etyczne i problemy organizacyjne	295
13.5. Podsumowanie	297

Rozdział 14

Stosowanie testów psychologicznych w badaniach diagnostycznych (Jerzy Brzeziński)	299
14.1. Testy psychologiczne a model EBA diagnozy psychologicznej	299
14.2. Obszary możliwych nadużyć popełnianych przez osoby stosujące testy psychologiczne w świetle <i>Standardów dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice</i>	305
14.2.1. Konstruowanie, stosowanie i rozpowszechnianie testów psychologicznych	308
14.2.2. Kontekst teorii psychologicznej	317
14.2.3. Kontekst teorii testu i teorii statystycznej	319
14.2.4. Interpretowanie wyników testów psychologicznych: interpretacja przedziałowa <i>versus</i> punktowa	324
14.2.5. Adaptacja kulturowa testów pochodzących z innego obszaru kulturowego	330
14.3. Podsumowanie	337

Rozdział 15

Formułowanie orzeczeń i opinii psychologicznych (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	339
15.1. Zasady przygotowania opinii psychologicznej	342
15.2. Znaczenie opinii wydawanych przez psychologów	346
15.3. Podsumowanie	348

CZĘŚĆ IV. PSYCHOLOG JAKO SPECJALISTA UDZIELAJĄCY POMOCY PSYCHOLOGICZNEJ

Rozdział 16

Udzielanie pomocy psychologicznej (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	351
16.1. Pomoc psychologiczna jako działanie prospołeczne	352
16.2. Formy pomocy psychologicznej	354

16.3. Zaufanie interpersonalne jako podstawa pomocy psychologicznej	357
16.4. Podstawowe zasady etyczne w psychoterapii	359
16.4.1. Niebezpieczeństwa związane ze specyficzną rolą psychoterapeuty	360
16.4.2. Zawieranie kontraktu psychoterapeutycznego	363
16.4.3. Poufność w przebiegu psychoterapii	368
16.4.3.1. Poufność a wymiar sprawiedliwości	370
16.4.3.2. Warunki naruszenia tajemnicy zawodowej	371
16.4.4. Konflikt ról a psychoterapia	373
16.4.5. Zakończenie procesu terapeutycznego	376
16.5. Psychoterapia klientów ze specyficznymi problemami	377
16.6. Kontrola merytoryczna i dbałość o własną kondycję psychiczną psychoterapeuty	380
16.7. Udzielanie pomocy psychologicznej na odległość	382
16.8. Podsumowanie	387

Rozdział 17

Problemy i dylematy etyczne w pracy psychologa sądowego (Małgorzata Toeplitz-Winiewska)	389
17.1. Role psychologa pracującego dla wymiaru sprawiedliwości – etyka zawodowa a wymogi prawa	389
17.2. Psycholog jako biegły sądowy	391
17.2.1. Dylematy w przygotowaniu opinii w procedurze karnej	392
17.2.2. Specyfika diagnozowania na potrzeby spraw cywilnych	395
17.2.3. Trudności diagnostyki psychologicznej w sprawach rodzinnych	396
17.3. Etyczne uwięzienia psychologa penitencjarnego	398
17.4. Zasady etyczne w Wytycznych dla psychologa sądowego APA	398
17.5. Podsumowanie	403

Rozdział 18

Psycholog w środkach masowego przekazu (Zuzanna Toeplitz)	405
18.1. Społeczna rola psychologa	405
18.2. Zasady etyczne występowania w mediach	407
18.2.1. Kompetencje	409
18.2.2. Tajemnica zawodowa	412
18.2.3. Wrażliwość	413
18.2.4. Szacunek dla innych	414
18.3. Podsumowanie	415

Rozdział 19

Opieka nad osobami chorymi, starymi i umierającymi (Małgorzata Toeplitz- Winiewska)	417
19.1. Etyczne aspekty bólu i cierpienia	417
19.2. Kontakty psycholog-rodzina chorego oraz personel medyczny	422
19.3. Opieka hospicyjna	424
19.4. Podsumowanie	425

Rozdział 20

Niepełnoletni jako klient psychologa (Zuzanna Toeplitz)	427
20.1. Różne kategorie klientów niepełnoletnich	428
20.2. Specyfika relacji psycholog–osoba niepełnoletnia	429
20.2.1. Udzielanie zgody	431
20.2.2. Informacje zwrotne	435
20.2.3. Tajemnica zawodowa	437
20.3. Prawa rodziców i opiekunów	438
20.4. Podsumowanie	440

**CZĘŚĆ V. PRZYPADKI ILUSTRUJĄCE ETYCZNE ZASADY PRACY
PSYCHOLOGA ORAZ DYLEMATY (Zuzanna Toeplitz, Małgorzata
Toeplitz-Winiewska)**

Wstęp – rozwiązywanie dylematów etycznych	445
--	-----

Rozdział 21

Uzyskiwanie zgody klienta – kontrakt	449
21.1. Szczególne przypadki, gdy zgoda musi być na piśmie	450
21.2. Zgoda na diagnozę, zgoda na interwencję psychologiczną (terapię)	456
21.3. Podsumowanie	464

Rozdział 22

Kompetencje psychologa	467
22.1. Kompetencje merytoryczne	468
22.1.1. Wiedza teoretyczna, konieczność kształcenia ustawicznego	468
22.1.2. Wiedza psychometryczna	479
22.1.3. Wiedza prawna – znajomość przepisów obowiązujących psychologa	485
22.1.4. Współpraca z psychologami i innymi specjalistami	488
22.2. Kompetencje personalne	492
22.2.1. Bezstronność i obiektywizm	493
22.2.2. Wykraczanie poza kompetencje	496
22.2.3. Konflikt ról zawodowych i prywatnych	500
22.2.4. Osobiste problemy i konflikty	505
22.2.5. Zdolność psychiczna i fizyczna do wykonywania roli zawodowej	507
22.2.6. Niewłaściwe wykorzystywanie wpływu	511
22.2.7. Świadomość własnych ograniczeń osobistych – superwizja i konsultacja	516
22.3. Podsumowanie	519

Rozdział 23

Psycholog a instytucja	521
23.1. Psycholog w sądzie	521
23.2. Psycholog a wymagania instytucjonalne	528
23.3. Podsumowanie	547

Rozdział 24

Jak rozwiązywać dylematy etyczne. Analiza przykładu	549
24.1. Identyfikacja problemów etycznych i praktycznych	552
24.2. Możliwe drogi postępowania	555
24.3. Natychmiastowe i odległe konsekwencje – elementy ryzyka i korzyści zaproponowanych rozwiązań	556
24.4. Wybór sposobu postępowania i przyjęcie na siebie pełnej odpowiedzialności	558
24.5. Podsumowanie	559
Bibliografia	561
Indeks nazwisk	586
Indeks rzeczowy	593
O autorach	558